

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN
HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE OWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Dr K. Dijk, Prof. Dr V. Hepp, Drs C. Tazelaar en Dr B. Wielenga

Medewerkers: Dr H. A. van Andel, Solo; Dr J. van Andel, 's-Gravenhage; Dr R. E. van Arkel, Utrecht; N. Baas, Amsterdam; Dr Henry Boets, Grand Rapids; Dr Joh. C. Breen, Amsterdam; Prof. Dr E. W. Greshede, Amsterdam; Prof. Dr L. Hoekstra, Kampen; Dr G. Koker, Tiel; Dr B. A. Knoppers, Amsterdam; Dr J. G. Kuntz, Arnhem; Dr G. B. Kuiper, Haarlem; Dr R. W. Laman, Assen; Dr C. Lindboom, Amsterdam; Dr S. O. Los, 's-Gravenhage; Dr F. C. Meijster, Rotterdam; Dr J. C. de Moor, Utrecht; Dr J. C. Rullmann, Utrecht; Dr K. Schilder, Delft; Dr W. J. A. Scholten, Kampen; Dr J. Thuis, Meppel; Dr D. H. Th. Vollenhoven, 's-Gravenhage; Dr J. de Vries, Tilburg; Dr J. D. Wielenga, Hoofddorp; Mr J. A. de Wilde, 's-Gravenhage.

Adres der Redactie:

Prof. Dr V. HEPP, Van Breestraat 14, Amsterdam.

Drukkers-uitgevers:

OOSTERBAAN & LE COINTRE, Gooz
Tel. No. 58 — Postrekening No. 30000

Abonnement: f.1.25 per drie maanden bij vooruitbetaling.

Voor 't Buitenland en Ned.-Indië f.2.— per jaar.

Advertentie: 35 cent per regel.

INHOUD: Het dogmatisch indifferentisme onder de jongeren. III. — Uit de Schrift: Nog niet opgevoerd (Joh. 20:17). — Kerkelijk Leven: Prof. Geesink, Tegemoetkoming. Kalenderherziening. Drs W. E. Engelkes, Adres van studenten. — Uit het Pol. en Soc. Leven: Het recht van staking. VIII. — Wijsbegeerte: In de school der wijsbegeerte. — Literatuur en Kunst: C. S. Adams van Scheltema. I. — Uit de Buitenl. Kerken. — Perschoon: — Vragenstuk. — Kerknieuws.

HET DOGMATISCH INDIFFERENTISME ONDER DE JONGEREN.

III.

In het eerste artikel is op den voorgrond gesteld, dat het onderwerp niet afgaat van een tweedend in onze kringen tusschen oud en jong. Het verschijnsel, dat hier besproken wordt, komt ook onder de anderen voor, en hoer wordt over de jongeren gehandeld om bijzondere belangstelling aan hen te wijden. Het tweede artikel heeft uiteengezet in hoeverre het euvel van anti-dogmatisme onder hen voorkomt. Tegen overdring is gewaarschuwd, doch tegelijk tegen de geringering van deze verschijnselen.

Voor het dogmatisch indifferentisme zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Oorzaken, die niet alleen buiten onzen kring moeten gezocht worden, maar evenzeer op eigen erf liggen, en dit laatste mag wel even onderstrept. Zoo licht vergeten wij bij de bespreking en beoordeling van den tegenwoordigen toestand, en bij het vaststellen van de diagnose van de kwalen, waaraan wij lijden, dat ook wijzelf schuldig staan, en dat zelfkritiek noodzakelijk is. En... dan verzinken wij in het moeras van zelfgenoegzaamheid. Wanneer we aan allerlei inzinking en geestelijke malaise alleen den geest der eeuw, of de theorieën des ongeloofs, of de ethischen, of de N. C. S. V., of de synthese-aanbidding schuldig stellen, dwalen wij van den weg der reformatie verre af, en verliezen onszelf in eigengerechtigde zelfvoldaanheid. Het is dan ook farizeesch-hoogmoedig op de klachten en vragen, op de critiek en begeerten der jongeren eenvoudig en onverschillig te antwoorden: voor uw klacht is er bij ons geen grond. Wij zullen ons nimmer schamen voor de ootmoedige toelichting, mits, gelijk helaas ook gebeurt, de toelichting niet aldus spreke: Heere, ik dank U, dat ik geen farizeer ben.

De oorzaken zoeken wij dus in en buiten onzen kring.

Met de laatste wil ik hier beginnen.

Dus met wat niet specifiek-gereformeerd is.

Daarbij vraagt eerst onze aandacht deze algemeene regel, dat er op geestelijk terrein een regelmatige deining is van ebbe en vloed. Immers, zoo heeft Dr B. Wielenga eens terecht opgemerkt, zoekt de menschelijke ziel als een trillende magneetnaald naar de eeuwige pool, schommelend tusschen de polen van verstand en hart. Nijgt ze naar het eerste, dan heerscht het intellectualisme, nadert ze de andere, dan heerscht het mysticisme. Op een tijdperk van intellectualisme volgt dus met bijna physische nauwkeurigheid een tijdperk van mysticisme en omgekeerd, zoowel in het persoonlijk leven als in het leven der menscheit¹⁾. Die schommeling ziet ge duidelijk in de laatste eeuwen. Op het tijdperk der dogmatische bezinning tijdens de Dordtsche Synode volgt de periode der mystiek van Teellinck e.a. en later van het mysticisme. De achttiende eeuw, die met het rationalisme begon, voerde in haar laatste decennium tot het weike naturalisme van Rousseau en tot de verheerlijking van het sentimentale. Op die periode is gevolgd de adoratie van de godin der rede in de fransche revolutie, en de overheersching van het intellectualisme, dat tot diep in de negentiende eeuw den scepter zwaai- de. Dit intellectualisme heeft weer moeten wijken voor een tijdperk van, zooals Rudolf Eucken het noemt, het onblijnde, het onklare, het pseudo-

mystieke, en nog later van het intuïtieve²⁾, zooals Bergson het predikt. En al moet terstond worden toegestemd, dat tegen dit dwepen met de mystiek een reactie opkomt, die naar meerdere vastheid en objectiviteit vraagt³⁾, deze tegenstroom is nog pas in het begin.

Deze ebbe en vloed vinden we, en nu moet ik even op eigen terrein overstappen, ook in onze kringen.

Ook ons gereformeerd leven is aan deze wet onderworpen.

We hebben een tijd gehad, waarin de leer, de dogmatische bezinning, de uiteenzetting der waarheid den toon aangaf. Een tijd, waarin Kuiper en Ravinck, om niet moederen te noemen, de oude gereformeerde belijdenis in het volle licht stelden, en, wat broodnoodig was, ons volk onderwezen in de grondbeginselen van het calvinisme. Een tijd, waarin onze menschen E. Voto schier spelden. Een tijd, waarin zij zich verbaasden over den rijkdom van de Gemeene Gratie. Een tijd, waarin de fundamentele leerstukken grondig bestudeerd werden. Een tijd, waarin over de intra-confessionele geschillen als infra- en supralapsarisme, rechtvaardigmaking van eenwigheid, onmiddellijke wedergeboorte etc. gestreden werd, soms, ik stem dat toe, met een ijver, een betere zaak waardig, en niet zelden met onheiligh vuur, maar waarin men toch worstelde om de zuivere dogmatische belijning. Die tijd van groote bezieling is voorbij. Na de Synode van Utrecht (1905) is het anders, o zeker ook rustiger, maar evenzeer stiller geworden, en na den vloed is de ebbe ingetreden. Men is gaan vragen om meer mystiek. Men dringt aan op rijker en warmer liturgie, en in dezelfde Oosterkerk hier ter stede, waar in 1905 over de leergeschieden gediscussieerd werd, strelen in het vorige jaar, en dat feit is tekenend, de synodale leden over de eenheid der liturgie en de uitbreiding van den gezangsbundel⁴⁾.

Hieruit is voor een niet-gering deel het antidogmatisme te verklaren.

Een dergelijke deining leidt als vanzelf tot mindere waardeering van de leer.

Aan dezen eersten factor vliegt zich terstond een tweede.

Die wisseling van ebbe en vloed komt ook hierin uit, dat de geestelijke stroomingen der laatste tijden den kant van de religie objectiva zijn uitgegaan. Het zwaartepunt is verlegd in de religie subjectiva. De religie moet niet gekend uit de openbaring Gods buiten ons, maar uit het bewustzijn van den religieus mens, hetzij uit het geloof der gemeente, hetzij door godsdienstig-psychologisch onderzoek uit de individuele ervaringen. Niet de objectieve waarheid beslist, maar de subjectieve gesteldheid, en de waarde van de leer is aan die van het leven ondergeschikt gemaakt. Het zal duidelijk zijn welke stroomingen ik bedoel. Hier moet gedacht aan de overwinning, die het Neo-Kantianisme ook ten onzen gemaakt heeft. Ik heb voorts het oog op den invloed van de empirische godsdienstpsychologie van Starbuck en Hall, en het pragmatisme van James⁵⁾. Vooral mogen niet vergeten worden de vorderingen, die de ethische theologie in ons vaderland gemaakt heeft. Over al deze stroomingen kan ik, gelijk vanzelf spreekt,

¹⁾ Geestige Stroomingen der Gegenwart⁶⁾, S. 88.

²⁾ Dr V. Hepp, De waarde van het dogma, blz. 8, 9; Dr F. C. Meijster, De betekenis van het dogma voor de bediening des Woords, Geel. Theol. Tijdschrift, 24e Jaargang, Afl. 3 en 4, blz. 118, 119.

³⁾ In de bladen, o.m. het „Friesch Dagblad“ van 30 April, is de opmerking gemaakt, dat ik den toestand, vooral in mijn antwoord aan Dr Waterink, te donker gekleurd heb. Gaarne wil ik toestemmen, dat er onder ons nog velen zijn, die werken als E. Voto e.a. bestudeeren, doch wanneer ik dezen tijd vergelijk met dien van vroeger, kan ik niet anders dan een kentering opmerken. Men leest nog wel kranten, maar weinig boeken, en althans hebben de dogmatische standaardwerken niet in die mate als vroeger.

⁴⁾ vgl. Dr J. G. Geelkerken, De empirische godsdienstpsychologie, Amsterdam 1909 en Dr J. G. Ubbeek, Het pragmatisme van James, Arnhem 1912.

hier niet uitvoerig handelen. Ze moesten, ter verklaring van het verschijnsel, dat ons thans bezig houdt, alleen even worden genoemd, en dan zal ieder, die hiervan kennis heeft genomen, toestemmen, dat de denkers, die in de laatste helft der negentiende eeuw de geestelijke wereld beheerschen, een beschouwing zijn toegedaan, waarin voor de objectieve waarheid, voor de leer, voor het dogma weinig of geen plaats is.

Dat subjectivisme heeft het dogmatisch indifferentisme sterk in de hand gewerkt.

De onverschilligheid ten opzichte van de leer wordt, zoo merkt Prof. Geesink op⁷⁾, uit het subjectivisme geboren, en wanneer op het terrein der geesten het objectieve naar den achtergrond wordt gedrongen, kan het niet uitblijven, of die schok deelt zich ook mede aan onze kringen, die niet hermetisch van de andere wereld zijn afgesloten.

Die schok is verergerd door den wereldoorlog.

De catastrofe der laatste tien jaren heeft ook op geestelijk gebied geweldige beroeringen teweeggebracht. Zij heeft veroorzaakt een breuk met het verleden, en een tijdperk ontsloten, dat met recht de periode van de relativiteit kan genoemd worden. Want wel is er, zooals de „N. R. C.“ in het zooveen aangehaalde artikel naief opmerkt, thans weer een vragen om vaste lijnen, maar dat vragen komt juist op uit een toestand van onblijndheid en vaagheid, van onzekerheid en beginselloosheid, die mede een gevolg is van de door den volkeren krijg veroorzaakte ontbinding. Dat kan niemand verbazen. Niet alleen heeft het ontzettend wereldconflict tal van banden op het terrein van moraal en humaniteit losgescheurd, maar in den wereldbrand is ook het eene menschenideaal na het andere verbleekt. Alles, het socialisme en humanisme, de cultuur en de techniek, zelfs het methodisme bleken machteloos te zijn om het vuur te stuiten. Zelfs gaf het christendom in zijn praktische waarde voor het wereldleven aanbidding tot twijfel, en duizenden zijn hun houvast kwijtgeraakt. Ze weten niet meer, waarop ze steunen moeten. Ze hebben maling aan het absolute, omdat zooveel, wat zich als absoluut aandiende, bleek ijdelheid der ijdelheden te zijn, en men vraagt nu met denzelfden spottglimlach als Pilatus aan Jezus: wat is waarheid?

Ook deze dingen hebben het relativisme in de hand gewerkt.

Mede uit deze oorzaak is de afkeerigheid van het dogma in het algemeen, en de onverschilligheid ten opzichte van de kerkelijke leer te verklaren. De algemeene wankeling heeft ook hier haar invloed doen gelden. En zeker, hierbij zijn nog meerdere factoren te noemen, die met dit laatste in verband staan. Te wijzen is op de levensverzakelijking en vernaturalisering, die den zin voor het geestelijke doet kwijnen. Genoemd moet ook de reactie van het individuele tegen het overdueren sociale, want individualisme voert van het dogma, van de beleden waarheid, af⁸⁾. Ik zou nog kunnen spreken over de wisselwerking tusschen religieus en natuurlijk leven, maar genoeg. Over al deze onderwerpen uitvoerig te handelen, zou mij te ver voeren. Het zij ons, hoop ik, duidelijk zijn, dat, al is er een onderstroom, die weer naar het dogma vraagt, de bovenstroom zich van den leerstelligen weg afkeert, en het voluntaristisch pad inslaat⁹⁾. Aan de wetenschap van de ziel heeft men zijn hart gegeven, en voor de bezinning der waarheid voelt men niet meer.

K. D.

⁶⁾ a. w. blz. 52, 53.

⁷⁾ Hepp, a. w. blz. 57.

⁸⁾ Gt. blz. 8, 56.

⁹⁾ Moderns Aetate, Kampen 1903, blz. 6.